

Izdržavanje zatvorske kazne

*Izvod iz 2. Općeg izvještaja,
objavljeni 1992. godine*

44. U uvodu treba naglasiti da CPT mora razmotriti mnoga pitanja prilikom posjete zatvoru. Naravno, CPT pridaje posebnu pažnju svim navodima o zlostavljanju zatvorenika od strane osoblja. Međutim, za mandat CPT-a bitni su svi uslovi lišavanja slobode u nekom zatvoru. Zlostavljanje se može javiti u različitim oblicima, a mnogi od tih oblika ne moraju biti hotimični, nego su prije rezultat organizacionih nedostataka ili neprilagođenih sredstava. Za CPT je prema tome od značaja ukupna kvaliteta života u nekoj ustanovi, koja u velikoj mjeri ovisi o aktivnostima koje se nude zatvorenicima i uopće, o odnosima između zatvorenika i osoblja.

45. CPT pažljivo promatra kakva klima prevladava unutar date ustanove. Unapređivanje konstruktivnih odnosa između zatvorenika i osoblja, za razliku od odnosa suprotstavljenosti, služi smanjenju napetosti svojstvenih svakom zatvorskom okruženju, te u istom duhu u značajnoj mjeri smanjuje i vjerovatnost pojave nasilnih incidenata i zlostavljanja. Ukratko, CPT se zalaže za to da duh međusobne komunikacije i brige prati mjere kontrole i ograničavanja slobode. Takav pristup bi u velikoj mjeri mogao pojačati sigurnost unutar ustanove.

46. Prenatranost zatvora je pitanje koje direktno spada u nadležnost CPT-a. Sve će službe i aktivnosti unutar zatvora trpjeti štetu ukoliko se taj zatvor mora pobrinuti za veći broj zatvorenika nego što je predviđeno; ukupna kvaliteta života u toj ustanovi biti će pogoršana, možda čak i u značajnoj mjeri. Štoviše, stupanj prenatranosti u nekom zatvoru ili u nekom njegovom dijelu može biti toliki da je već po sebi neljudski ili ponižavajući sa fizičke tačke gledišta.

47. Zadovoljavajući program aktivnosti (rada, obrazovanja, sporta, itd.) od ključne je važnosti za dobrobit zatvorenika. Ovo važi za sve ustanove, bilo da se radi o osuđenim zatvorenicima ili o onima koji tek čekaju suđenje. CPT je uočio da su aktivnosti u mnogim istražnim zatvorima vrlo ograničene. Organizacija spomenutih aktivnosti u takvim ustanovama – u kojima postoji relativno visok protok pritvorenika – nije jednostavna. Jasno je da se tu uopće ne može govoriti o individualiziranim programima tretmana na način na koji se to može očekivati od neke ustanove za osuđene zatvorenike. Međutim, zatvorenici ne mogu jednostavno biti ostavljeni da sedmicama, možda čak i mjesecima, čame zatvoreni u svojim ćelijama, bez obzira kako dobri bili materijalni uslovi unutar samih ćelija. CPT smatra da bi trebalo težiti tome da se osigura da zatvorenici u istražnim zatvorima budu u mogućnosti da provedu značajan dio dana (8 sati ili više) van svojih ćelija, uključeni u svrsishodne aktivnosti raznolikog karaktera. Naravno, režimi u ustanovama za osuđene zatvorenike bi trebali biti još povoljniji.

48. Posebno treba napomenuti boravak na otvorenom. Obaveza da zatvorenicima bude dozvoljen jedan sat na otvorenom svakoga dana je široko prihvaćena kao osnovna garancija (po mogućnosti, to bi trebalo biti dijelom šireg programa aktivnosti). CPT želi istaći da **svi zatvorenici bez izuzetka** (uključujući one kojima je izrečena kazna samice) moraju imati mogućnost da svakodnevno borave na otvorenom. Takođe se podrazumijeva da objekti za vježbanje na otvorenom moraju biti relativno prostrani i kad god je to moguće da nude zaklon od nepovoljnih atmosferskih uslova.

49. Mogućnost pristupa odgovarajućem nužniku i održavanje dobrih higijenskih standarda predstavlja suštinske komponente humanog okruženja.

S tim u vezi, CPT mora napomenuti da ne odobrava praksu primjećenu u izvjesnim zemljama gdje zatvorenici koriste kante u svojim ćelijama kao toalet (pri čemu se te kante naknadno «prazne» u određeno vrijeme). Toalet mora biti lociran ili unutar ćelijskog smještaja (po mogućnosti u sanitarnom aneksu) ili moraju postojati načini kojima se omogućava zatvorenicima koji moraju koristiti toalet da u svako doba dana ili noći budu pušteni iz svojih ćelija bez nepotrebnog zadržavanja.

Nadalje, zatvorenici moraju imati odgovarajući pristup tuševima ili kupaonama. Takođe je poželjno da tekuća voda bude dostupna unutar ćelijskog smještaja.

50. CPT dodaje da ga posebno brine kada otkrije kombinaciju prenatrpanosti, niskog nivoa aktivnosti i neadekvatnog pristupa toaletu/kupaonama unutar jedne iste ustanove. Kumulativni učinak takvih uslova može biti krajnje štetan za zatvorenike.

51. Također je vrlo važno da zatvorenici održavaju relativno dobar kontakt sa vanjskim svijetom. Iznad svega, zatvoreniku se mora omogućiti održavanje odnosa sa familijom i bliskim prijateljima. Ideja vodilja mora biti unapređivanje odnosa sa vanjskim svijetom; svako ograničavanje takvog kontakta mora biti zasnovano isključivo na dovoljno jakim razlozima sigurnosti ili na razlozima koji se tiču raspoloživih sredstava.

CPT želi u ovom kontekstu istaknuti da postoji potreba za izvjesnom fleksibilnošću u odnosu na primjenu pravila u pogledu posjeta i telefonskih kontakata kada se radi o zatvorenicima čije obitelji žive daleko (čime redovne posjete postaju praktično nemoguće). Na primjer, takvim zatvorenicima treba biti dozvoljeno da akumuliraju vrijeme za dozvoljene posjete i/ili da im se omoguće bolji uslovi za telefonske kontakte sa članovima obitelji.

52. Naravno, CPT je takođe osjetljiv na specifične probleme sa kojima se mogu suočiti izvjesne specifične kategorije zatvorenika, npr. žene, maloljetnici i stranci.

53. Zatvorsko osoblje mora povremeno primijeniti silu kako bi kontrolisalo nasilne zatvorenike i možda, izuzetno, mora čak pribjeći instrumentima fizičkog obuzdavanja. Ovo su očigledno situacije visokog rizika u pogledu na moguće zlostavljanje zatvorenika, te kao takve zahtijevaju specifične garancije.

Zatvorenik protiv kojeg se koristi bilo koje sredstvo prisile mora imati pravo da bude odmah pregledan i, ukoliko je nužno, da bude liječen od strane liječnika. Ovaj se pregled mora vršiti izvan slušnog, a po mogućnosti i vidnog domašaja nemedicinskog osoblja, a rezultate tog pregleda (uključujući i sve relevantne iskaze zatvorenika i zaključke liječnika) treba zvanično zabilježiti i učiniti dostupnima zatvoreniku. U onim rijetkim slučajevima kada je neophodno pribjeći instrumentima fizičkog obuzdavanja, zatvorenik u pitanju mora biti pod stalnim i odgovarajućim nadzorom. Nadalje, instrumente fizičkog obuzdavanja treba ukloniti čim se za to ukaže mogućnost; njih se nikad ne smije primijenjivati, niti se njihova primjena smije produžavati, kao sredstvo kažnjavanja. Konačno, svaki slučaj korištenja sile protiv zatvorenika treba unijeti u zapisnik.

54. Učinkovit postupak ulaganja pritužbi i inspekcije predstavljaju osnovne garancije protiv zlostavljanja u zatvorima. Zatvorenicima treba omogućiti putove za ulaganje pritužbi, kako unutar tako i izvan zatvorskog okruženja, uključujući i mogućnost povjerljivog pristupa odgovarajućim organima vlasti. CPT pridaje naročitu važnost redovnim posjetima svakoj zatvorskoj instituciji od strane nekog neovisnog tijela (npr. komiteta posjetilaca ili suca koji vrši nadzor), koje ima ovlaštenje da sasluša pritužbe zatvorenika (a i da postupi po njima, ukoliko je potrebno) i da izvrši inspekciju prostorija date ustanove. Takva tijela mogu, između ostalog, igrati važnu ulogu u razrješenju nesuglasica između uprave zatvora i pojedinog zatvorenika ili zatvorenikâ općenito.

55. U interesu je i zatvorenika i zatvorskog osoblja da jasno određeni disciplinski postupci budu formalno uspostavljeni i primijenjeni u praksi; bilo kakve nejasne «sive zone» u ovoj oblasti nose sa sobom opasnost da se razviju nezvanični (i nekontrolirani) sistemi. Disciplinski postupci moraju omogućavati zatvorenicima pravo da budu saslušani u pogledu prekršaja koje su navodno počinili, te pravo žalbe višim organima vlasti protiv svih izrečenih sankcija.

Uz formalne disciplinske postupke, često postoje i drugi postupci, na osnovu kojih zatvorenik može biti prisilno razdvojen od drugih zatvorenika iz disciplinskih/sigurnosnih razloga (tj. u interesu održavanja reda unutar neke ustanove). I ovi postupci također moraju biti praćeni djelotvornim garancijama. Zatvorenik mora biti obaviješten o razlozima zbog kojih su protiv njega poduzete takve mjere, osim ukoliko zahtjevi sigurnosti ne nalažu suprotno¹, mora mu se dati mogućnost da izloži svoja gledišta o toj stvari, te da se žali na te mjere odgovarajućim organima vlasti.

56. CPT obraća naročitu pažnju na zatvorenike koji se iz bilo kojeg razloga (u disciplinske svrhe; kao rezultat njihovog «opasnog» ili «izgredničkog» ponašanja; u interesu krivične istrage; po vlastitom zahtjevu), drže u uslovima koji su slični zatvaranju u samicu.

Princip proporcionaliteta zahtijeva uspostavljanje ravnoteže između onoga što iziskuje pojedini slučaj i primjene režima tipa samice, čija primjena predstavlja korak koji može imati vrlo štetne posljedice za osobu u pitanju. Zatvaranje u samicu može, pod izvjesnim okolnostima, predstavljati neljudski ili ponižavajući način postupanja; u svakom slučaju, svaki oblik zatvaranja u samicu mora trajati što je kraće moguće.

U slučaju da se takav režim nametne ili se primjenjuje na zahtjev zatvorenika, osnovna garancija sastoji se u tome da kada god pojedini zatvorenik (ili zatvorski službenik u ime tog zatvorenika) zatraži liječnika, isti mora biti pozvan bez odlaganja u svrhu obavljanja medicinskog pregleda zatvorenika. Rezultati tog pregleda, uključujući i izvještaj o zatvorenikovom tjelesnom i psihičkom stanju, te, ukoliko je potrebno, o mogućim posljedicama produžene izolacije, moraju biti dati u obliku pismane izjave koja se upućuje nadležnim vlastima.

57. Premještanje izgredima sklonih zatvorenika predstavlja drugu vrstu pitanja od interesa za CPT. Sa izvjesnim zatvorenicima je krajnje teško izaći na kraj i može se ponekada pokazati neophodnim da se takvi zatvorenici premjeste u neku drugu ustanovu. Međutim, stalno premještanje zatvorenika iz jedne ustanove u drugu može imati veoma štetne posljedice po njegovu psihofizičku dobrobit. Štoviše, zatvorenik u takvom položaju ima poteškoća u održavanju prikladnih kontakata sa svojom obitelji i advokatom. Ukupni učinak ponovljenih premještanja na zatvorenika može predstavljati neljudsko ili ponižavajuće postupanje.

¹ Ovaj zahtjev je naknadno izmjenjen kao što slijedi: zatvorenik mora biti pismeno obaviješten o razlozima zbog kojih su te mjere protiv njega poduzete (pri čemu se podrazumijeva da razlozi koji se daju ne moraju uključivati i one detalje za koje zahtjevi sigurnosti nalažu da budu uskraćeni zatvoreniku).